

samengesteld door:									
									
<i>Ambitie Nederland 2030 t.o.v. 1990</i>	We houden vast aan minstens 55 procent CO ₂ -reductie in 2030.	We verhogen de klimaatdoelstelling naar 60 procent CO ₂ -reductie in 2030.	In 2030 hebben we als land onze CO ₂ -uitstoot met 65 procent verminderd (ten opzichte van 1990)			In 2030 zijn we klimaatneutraal. Deze nieuwe reductiedoelstelling wordt vastgelegd in de Klimaatwet.	De ChristenUnie wil 60 procent reductie in 2030.	Europa heeft een ambitieuzere klimaatdoelstelling geformuleerd (< 1,5 graden) dan het 'Parijs akkoord' (< 2 graden stijging) met als gevolg, dat de Nederlandse samenleving voor een enorme opgave staat om in 2030 de netto uitstoot van CO ₂ met 55% te reduceren ten opzichte van 1990	
<i>Ambitie Nederland 2040 / 2050</i>	We zetten in op een streefdoel in 2040 van 85 procent CO ₂ -reductie. 100 procent CO ₂ -reductie in 2050 zoals vastgelegd in de Klimaatwet.	Klimaatneutraal in 2040.	In 2040 zijn we volledig klimaatneutraal.		Wij blijven ons committeren aan het Klimaatakkoord van Parijs, met de afspraak om in 2050 de stijging van de gemiddelde wereldtemperatuur te beperken tot onder de 2 graden Celsius en zo mogelijk 1,5 graden Celsius.		Wij zien het Akkoord van Parijs en de Europese doelstellingen (zoals de Green deal) die daarop zijn gebaseerd als een goed fundament.		We committeren ons aan het Klimaatakkoord van Parijs om de economie klimaatneutraal te maken. Met het oog hierop bouwen we onze afhankelijkheid van fossiele bronnen in een ambitieus maar verantwoord tempo af.
<i>sectoroverstijgend beleid</i>		We voeren een klimaatbonus in van €250. Dit is een vast bedrag dat iedereen jaarlijks krijgt, om de hogere lasten op vervuiling te compenseren.				In 2030 gebruikt Nederland 50 procent minder energie ten opzichte van 1990.			

SECTOREN									
ENERGIEOPWEKKING									
<i>Elektriciteitssector</i>	We zorgen voor een elektriciteitssector zonder CO ₂ -uitstoot in 2035 en borgen daarbij de leveringszekerheid	In veel gevallen is het vervangen van een fossiele brandstof door elektriciteit de meest efficiënte optie. In 2035 moet de productie van elektriciteit CO ₂ -vrij zijn	Bovendien zorgen we ervoor dat in 2035 onze elektriciteitsvoorziening CO ₂ -neutraal is, en in 2040 ons gehele energiesysteem.			We zorgen dat het gebruik van elektriciteit zoveel mogelijk plaatsvindt wanneer er veel voorhanden is - omdat de zon schijnt of omdat de wind waait - en minder wanneer het aanbod lager is.	Grote afnemers worden gestimuleerd om te elektrificeren, mits daar voldoende capaciteit voor op het net is. De ChristenUnie maakt hiervoor extra budget vrij.	Dat betekent dat we zowel sterk moeten investeren in het elektriciteitsnet als dat we zeker ook het netwerk slimmer moeten gaan gebruiken om piekmomenten met overbelasting van het net te beperken.	Het energienetwerk moet worden verzaamd met het oog op de voortgaande elektrificatie van huishoudens en het bedrijfsleven, zowel (inter)nationaal als regionaal. Op het tempo en de volgorde van investeringen moet meer landelijke en provinciale regie komen.
<i>Wind op zee (WoZ)</i>	We zetten in op extra windenergie op zee gekoppeld aan waterstofproductie	We gaan veel windenergie opwekken op de Noordzee. Vanwege de grote strategische langetermijnbelangen op de Noordzee, willen wij dat de staat actief participeert in deze windparken.	Elektriciteit wordt het motorblok van ons toekomstig energiesysteem. Dit wekken we op met zonnepanelen en windmolens, met name op zee.	Geen windturbines.	We blijven investeren in windenergie op zee. Windmolens op zee worden natuurversterkend gebouwd met oog voor de visserij.	We investeren in wind op zee. De regels voor de bescherming van natuur en dieren zijn daarbij net zo belangrijk als een oplossing voor het klimaat. Er komt vooraf een toets op de ecologische effecten en er wordt niet gebouwd in natuurgebieden.	De ChristenUnie wil dat wind op zee de basis wordt van onze energievoorziening.	De ontwikkeling van nieuwe windturbineparken op zee temporiseren we.	Windparken worden op zee niet in ecologisch waardevolle gebieden gebouwd. Ook wordt rekening gehouden met vaarroutes en visserijgebieden.

samengesteld door:									
									
<i>Zon en wind op land</i>	Wel voeren we heldere afstandsnormen in voor Wind op Land, zodat het draagvlak voor windenergie blijft.	Uitbreiding van wind en zon op land blijft noodzakelijk, met duidelijke normen voor de hinder van geluid en slagschaduw	Omdat zonnepanelen, windmolens, hoogspanningskabels en transformatorstations een groot beslag leggen op de ruimte in ons land, komen er landelijke afspraken over de manier waarop natuur en landschap in de regio het uitgangspunt zijn voor locatiekeuzes. We zorgen ervoor dat de aanleg van energie-infrastructuur samengaat met natuur- en omgevingsversterkende maatregelen.	Geen windturbines, geen zonneparken.	We blijven investeren in zonne-energie. Windmolens op land moeten - evenals transport van elektriciteit op land - zorgvuldig, met oog op het beperken van overlast voor omwonenden en met respect voor het landschap, worden ingepast.	Wind op land is een belangrijke energiebron voor een duurzame toekomst. Zonnepanelen op gebouwen worden de norm. Alle nieuwbouwwoningen worden voorzien van zonnepanelen. Er komen geen zonneparken in de natuur of op landbouwgrond.	Via de regionale energiestrategieën (RES) zetten we ook in op meer duurzame energie op land.	We stoppen nieuwe projecten om wind op land te realiseren. We plaatsen zonnepanelen alleen op plekken als daken, geluidswallen en boven parkeerplekken.	We zijn tegen de aanleg van zonnevelden op goede landbouwgronden en tegen grote windparken op land. Zonnepanelen kunnen het best op daken en langs infrastructuur worden opgesteld. Bij windturbines op land stellen we een heldere afstandsnorm.
<i>Kernenergie</i>	We zetten de bouw van de twee grote kerncentrales door. Maar om volledig schone en betrouwbare elektriciteit te produceren zorgen we ervoor dat we zo snel mogelijk op vier grote kerncentrales inzetten. Daarnaast gaan we ook locaties en plannen ontwikkelen voor extra kerncentrales richting 2050.	Om een stabiele CO2-vrije energievoorziening te hebben, kunnen we geen technieken uitsluiten. Ook kernenergie niet.	Geen nieuwe kerncentrales.	Nieuwe kerncentrales bijbouwen.	We gaan door met de bouw van twee nieuwe kerncentrales met aandacht voor de voorwaarden die lokaal worden gesteld. Aanvullend gaan we aan de slag met kleine, modulaire kernreactoren.	Nederland bouwt geen nieuwe kerncentrales en bestaande centrales worden zo snel mogelijk gesloten.	Gelet op de nadelen van kernenergie (met name de afvalproblematiek) hebben duurzamere vormen van energie onze voorkeur.	We investeren in kernenergie als een bron van duurzame energie door de huidige nieuwbouw van geplande kerncentrales te versnellen en aan te vullen met kleine SMR (small modular reactors), zodat we 24 uur per dag elektriciteit, waterstof en warmte kunnen produceren waarbij we reactoren op strategische plekken plaatsen om zo het transport van deze energie tot een minimum te houden.	Kernenergie levert een onmisbare bijdrage aan een continue en CO2-vrije energievoorziening. We treffen voorbereidingen voor de bouw van ten minste twee nieuwe kerncentrales en verkennen daarnaast actief de mogelijkheden voor Small Modular Reactors (SMR's).
<i>Salderingsregeling zonnepanelen</i>	We stimuleren zonne-energie bij huishoudens en ondernemers. We zorgen dat het aantrekkelijker wordt voor huishoudens en ondernemers om zonnepanelen op je eigen dak te leggen.		Zodra mensen met lage of middeninkomens ook kunnen meeprofitieren van zonnepanelen, zullen we de salderingsregeling afbouwen.	Salderingsregeling zonnepanelen in stand houden.	Omdat de lasten van zon op dak onevenredig terecht komen bij mensen zonder panelen, wordt de salderingsregeling afgeschaald.	De huidige salderingsregeling blijft voor mensen die nu nog geen zonnepanelen hebben. De regeling wordt afgebouwd voor mensen die al wel zonnepanelen hebben, met inachtneming van de terugverdientijd.	Ook na het afbouwen van de salderingsregeling moet een redelijk rendement op zonnepanelen mogelijk blijven, bijvoorbeeld door zonnepanelen in de ISDE-regeling op te nemen.	We willen de voorgestelde afbouw van de salderingsregeling zonne-energie tot tenminste 2030 opschorten en 5 miljoen huishoudens hun zonnepanelen hebben terugverdiend	
<i>Waterstof</i>	We stimuleren de ontwikkeling van waterstofauto's en -vrachtwagens. We gaan meer eigen energie produceren. We zetten in op extra windenergie op zee gekoppeld aan waterstofproductie.	We richten ons op een aantal sleuteltechnologieën, zoals waterstof en batterijen.	Samen met onze buurlanden bouwen we aan een Noordwest-Europese waterstofhub. Doordat de overheid mee-investeert komen het hoofdnetwerk voor de distributie van waterstof en een deel van de productiecapaciteit in publieke handen.		We blijven investeren in waterstof.	Wat na serieuze energiebesparing en eigen zon en wind nog nodig is, importeren we aan groene stroom uit het buitenland. Waar nodig gebruiken we groene waterstof. De waterstofinfrastructuur blijft in publieke handen. Waterstof op basis van fossiele brandstoffen of kernenergie staan we niet toe. Alleen groene waterstof kan onderdeel zijn van de Nederlandse energietransitie.	Waterstof zal een grote rol vervullen in de verduurzaming van de industrie en mobiliteit. Wij zetten in het kader van de nationale energieleveringszekerheid in op het tenminste halen van de bestaande doelstellingen. De ChristenUnie wil dat de overheid investeert om het aanbod en gebruik van waterstof tot een succes te maken.		

samengesteld door:									
									
Biomassa	We zetten in op negatieve emissies om de reductiedoelen te halen door middel van de realisatie van één elektriciteitscentrale met negatieve emissies in Nederland. Hierbij zijn we streng op duurzaamheidskaders.	We stoppen zo snel mogelijk met het gebruik van biomassa voor de productie van elektriciteit.	Bestaande biomassacentrales faseren we uit en er komen geen nieuwe bij. Reststromen kunnen onder strenge voorwaarden worden gebruikt voor het opwekken van warmte. Hierbij is het verminderen van de vraag naar grondstoffen leidend en worden er strenge duurzaamheidseisen opgesteld voor de winning en het gebruik van biograndstoffen.	Geen biomassa.	We blijven investeren in duurzame biomassa.	Het verbranden van hout voor energie is nooit een goed idee geweest: het verergert het klimaatprobleem, draagt bij aan de biodiversiteitscrisis en is ook nog eens slecht voor de gezondheid van omwonenden. Gelukkig groeit dit besef. Wat de PvdD betreft komt er zo snel mogelijk een verbod op het verbranden van houtige biomassa voor de opwekking van warmte en elektriciteit. De bouw van nieuwe biomassacentrales wordt gestaakt en subsidies worden per direct gestopt.	Verbranden van biomassa wordt op den duur verboden, tenzij dit met de afvang van CO2 aantoonbaar tot negatieve emissies kan leiden.	Wij willen de productie van lokaal geproduceerde duurzame biomassa en biogas stimuleren, met name door de inzet van reststromen uit de landbouw en voedselindustrie. Wij zijn dus tegen de import van grootschalige biomassa en te verbranden afval.	We staan zeer kritisch tegenover het verbranden van biomassa om energie op te wekken.
overige (beleid)	We zetten in op innovatieve technieken die voor meer energiebesparing zorgen.		Er komt een afbouwpad voor fossiele winning in Nederland, inclusief de Noordzee. Er komt een wettelijk verbod op het aanboren van nieuwe gasvelden en de gaswinning in Groningen en de Waddenzee stopt per direct, evenals oliewinning in Schoonebeek. In Europees verband zetten we in op de afbouw van fossiele winning in Europa en elders in de wereld. We sluiten alle kolencentrales per 2025 en stellen een verbod in op fossiele reclames.	Kolen- en gascentrales blijven open. Meer en snellere gas- en oliewinning op de Noordzee.	We blijven investeren in biogas, aardwarmte, aquathermie en schone brandstoffen.		Het moet onder strikte natuurbeschermingsregels mogelijk blijven om naar olie en gas te boren op de Noordzee (niet op de Waddenzee).		Zon, wind, geothermie, groen gas, waterstof en kernenergie hebben de toekomst. De overheid dient de regie te voeren over de energietransitie ten behoeve van haar inwoners en ondernemers
INDUSTRIE									
Nederlands beleid	De VVD wil een rechtvaardige industriepolitiek waarbij "realistisch-ambitieuze" uitstootnormen worden gesteld, die gelden voor alle bedrijven in Nederland. We zien een grote toekomst voor bedrijven die schoon zijn, en toegevoegde waarde leveren voor Nederland. Om zeker te zijn dat de reductie in de industrie behaald wordt, verlengen we de marginale CO2-heffing tot 2040. Daarbij stellen we als voorwaarde dat de infrastructuur op tijd gereed is.	Vervuilende sectoren, zoals de industrie en bouw, moeten klimaatneutraal worden. Dat gaat niet van vandaag op morgen, maar moet wel in hoog tempo, met zekerheid en voorspelbaarheid.	in 2040 realiseren we een klimaatneutrale industrie.	Terugtrekken uit het VN-Klimaatakkoord; Klimaatwet intrekken.	We kiezen voluit voor groene industriepolitiek. Via bindende en wederkerige maatwerkafspraken met de grootste vervuilende bedrijven en een combinatie van normeren, beprijken en subsidiëren, reduceren we structureel het gebruik van fossiele brandstoffen en bouwen zo aan een duurzame economie van de toekomst.	Reclame door de fossiele industrie en voor fossiele producten en diensten verergert de klimaatcrisis. We verbieden fossiele reclame en er komt een waarschuwing op verkooppunten van fossiele brandstof, vliegrenten, cruiseselzen en voertuigen met een fossiele brandstofmotor.	De ChristenUnie is voor een aanscherping van de CO2-heffing voor de industrie.	We behouden essentiële productieprocessen en strategische kennis waar mogelijk in Nederland of in ieder geval in Europa. Zo voorkomen we een te grote afhankelijkheid van een enkel land of een te kleine groep landen te voorkomen.	We definiëren welke industrieën en andere productiefactoren (zoals vruchtbare landbouwgrond, havens of de opwekking van elektriciteit) cruciaal voor Nederland zijn en nemen maatregelen dat deze in Nederlandse en/ of Europese handen blijven. Hierbij hoort ook een actief beleid ten aanzien van economische veiligheid; we beschermen onze industrie tegen vijandige overnames.

samengesteld door:									
									
EU-beleid	Daarom geven we ruimte en voorrang aan slimme en schone industrieën en helpen we ondernemers om de komende jaren de omslag te maken. En we kiezen voor het behouden en versterken van belangrijke productie naar de EU en Nederland, met een gelijk speelveld voor ondernemers in de EU.	We moderniseren de EU begroting, met minder geld naar landbouw en meer richting innovatieve industrieën.	We bouwen een Nederlandse en Europese economie op die sterk is in de maakindustrie en hoogwaardige technologie.		Waar nodig scherpere die productnormen aan, breiden we importhetfingen uit en verbeteren we het markttoezicht op geïmporteerde goederen. Dit regelen we op Europees niveau en nemen we mee in onderhandelingen over internationale handels- en klimaatverdragen.	Zeervuilende fossiele brandstoffen, zoals teerzandolie en schaliegas, komen Europa niet meer in. Europese fossiele subsidies voor luchtvaart, scheepvaart en industrie worden afgeschaft via een hervorming van de Energiebelastingrichtlijn.	De overheid schept de randvoorwaarden voor een internationaal concurrerende, competitieve maakindustrie in ons land en in de EU. Zo krijgen en behouden Nederland en de EU strategische autonomie met betrekking tot voor onze samenleving cruciale productieketens.	We volgen het nieuw geïntroduceerde systeem van 'CO ₂ belasting' (Carbon Border Adjustment Mechanism) bij import zeer kritisch. We grijpen hierop in zodra blijkt dat in Nederland gevestigde producenten hiervan oneerlijke concurrentie ondervinden.	We ontwikkelen – zowel op nationaal niveau als in Europees verband – een strategisch industriebeleid om onze bedrijven minder kwetsbaar en meer zelfvoorzienend te maken op het gebied van schaarse grondstoffen, energie en sleuteltechnologieën.
CO₂ afvang en opslag (CCS)	CO ₂ -opslag en -hergebruik spelen een onmisbare rol in de klimaatdoelen tot 2030 en erna. Het opvangen van CO ₂ en het bij voorkeur hergebruiken ervan of anderszins onder de grond stoppen ervan is cruciaal om de klimaatdoelen te halen. We blijven de rol van CO ₂ -opslag en -hergebruik voorlopig dus doorzetten.	Wij willen dat er per sector een ambitieuze af- en ombouwstrategie wordt geformuleerd, met voorspelbare, haalbare normering en einddata voor fossiele technieken en transitietechnieken, zoals CO ₂ -opslag	Het ondergrondse opslaan van CO ₂ , ook wel carbon capture storage (CCS), is een tijdelijke oplossing die grote vervuilers in staat stelt om langer te wachten met het overschakelen naar duurzame energie. We gaan daarom niet nog meer gemeenschapsgeld stoppen in CCS dan al is afgesproken.	We beginnen met het bouwen van de infrastructuur die nodig is om negatieve emissies (het onttrekken van CO ₂ aan de atmosfeer) te realiseren.	Het afvangen en opslaan van broeikasgassen (carbon capture and storage, CCS) stimuleert bedrijven door te gaan met vervuiling. We stoppen met CCS en draaien de subsidiekraan dicht	De opslag van CO ₂ is een tijdelijke transitiemaatregel op weg naar een emissievrije economie	We zetten in op de actualisatie van de 'rijksstructuurvisie buisleidingen' en de ontwikkeling van de Rhine Corridor voor waterstof en de afvang en opvang van CO ₂	Het afvangen en opslaan van CO ₂ (CCS) mag niet afleiden van de noodzaak om het gebruik van fossiele grondstoffen af te bouwen. We accepteren dat CCS de komende jaren onderdeel is van de maatregelen die nodig kunnen zijn om de klimaatdoelen te halen.	

GEBOUWDE OMGEVING									
Woonlasten verduurzaming	Woningeigenaren blijven de vrijheid houden om hun huis al dan niet te verduurzamen. We leggen geen nieuwe verplichtingen op. Wel biedt de overheid de helpende hand. Verduurzaming moet voor iedereen betaalbaar zijn.	D66 wil een Nationaal Isolatieoffensief opstarten. We starten bij de huishoudens die het meest last hebben van tochtige woningen en hoge energieprijzen. We stimuleren de verduurzaming van koopwoningen via alles-in-één verduurzamingstrajecten. Huiseigenaren die niet direct de middelen hebben of opzien tegen het verduurzamingstraject kunnen daardoor toch meedoen. Daarom voeren we gebouwgebonden financiering in. Wat D66 betreft krijgen mensen die zelf aan de slag gaan met de verduurzaming van hun huis ook toegang tot verduurzamingssubsidies.	Bij stedenbouw houden we vast aan de ladder voor duurzame verstedelijking. In het bouwbesluit wordt opgenomen dat nieuwbouw altijd wordt voorzien van zonnepanelen en/of groene daken. Bij koopwoningen gaan de gemeenten mensen actief benaderen om zonnepanelen te leggen.	Stoppen met het gasvrij maken van woningen. Geen verplichte warmtepomp.	De rente op een energiebespaarlening voor lage en middeninkomens bij het Nationaal Warmtefonds blijft 0%, zodat mensen zonder spaargeld ook aan de slag kunnen.	We maken van zonnepanelen op daken de norm. Bij nieuwbouw gaan we rekening houden met klimaatrisico's in de toekomst.	Het Nationaal Isolatieprogramma wordt voortgezet en uitgebreid. Slecht geïsoleerde huizen worden met voorrang verbeterd, straat voor straat, zonder ingewikkelde procedures en subsidieaanvragen. We stellen gemeenten in staat dit waar te maken door per jaar € 200 miljoen beschikbaar te stellen	Uniformeren van bouweisen; gemeenten en provincies mogen als het aan BBB ligt geen aanvullende eisen aan woningen stellen, tenzij ze deze zelf bekostigen. We zetten extra in op verduurzaming van bestaande woningen door (financiële) stimulering maar zonder drang of dwang.	
Huursector	We vragen corporaties en verhuurders woningen te verduurzamen. Iedereen die in een slecht-geïsoleerde huurwoning woont, kan hier melding van maken bij de gemeente. De gemeente verplicht verhuurders een maandelijks huurkorting te geven, totdat maatregelen zijn genomen die woning te isoleren.	Huurders waarvan de huisbaas weigert om te verduurzamen, krijgen via het initiatiefrecht de mogelijkheid zelf een verduurzamingsplan in te dienen	Woningcorporaties geven we een duidelijke taak en voldoende financiering om zo snel mogelijk alle corporatiewoningen te verduurzamen. We zorgen ervoor dat alle verhuurders in de vrije sector hun woningen in 2030 zover hebben verbeterd dat ze label B hebben.	Alle corporatiewoningen met een slecht energielabel moeten voor 2030 zijn verbeterd.	Huurders van slecht geïsoleerde woningen hebben het meest te lijden onder de stijging van de gasprijzen. Zij krijgen een afdwingbaar recht op stevige huurverlaging, bijvoorbeeld door woningen met energielabels lager dan C aan te merken als een gebrek: reden voor puntenaftrek.	Het Nationaal Isolatieprogramma helpt mensen de komende jaren hun huis te verduurzamen. Huurhuizen met label E, F of G mogen vanaf 2030 niet meer verhuurd worden. Daar voegen we label D-woningen aan toe	De laagste inkomens hebben het meeste last van de hoge energieprijzen en mensen met lage inkomens wonen vaak in sociale huurwoningen. Daarom zetten we samen met de corporatiesector en overige eigenaren van sociale huurwoningen in, op een versnelling van de verduurzaming van sociale huurwoningen.		

samengesteld door:									
									
<i>Wijkgerichte aanpak</i>	Woningeigenaren blijven de vrijheid houden om hun huis al dan niet te verduurzamen. We vermijden nieuwe verplichtingen. Wel biedt de overheid de helpende hand. Verduurzaming moet voor iedereen betaalbaar zijn. We ontwikkelen samen met de Nationale Hypotheekgarantie (NHG) en de financiële sector een nieuwe verduurzamingslening. Samen met bewoners worden plannen gemaakt om de huizen te verduurzamen.		Waar nodig regelen we financiële compensatie voor mensen die met hun wijk overstappen op alternatieven voor gas.		Gemeenten krijgen een rol in het wijk-voor-wijk aanpakken van isolatie en verduurzaming van particuliere woningen.	Er komen (fiscaal) goede regelingen voor het opwekken van energie op wijkniveau, en het opslaan hiervan in buurtbatterijen of een buurtwarmtepomp. Hierdoor kunnen hele wijken samen energie opwekken en delen.	In de bestaande bouw wordt jaarlijks in een wijkgerichte aanpak een ambitieus, realistisch aantal woningen voorzien van een duurzame warmteoplossing.		
<i>Warmtenetten</i>	We stimuleren geothermie. Geothermie is een duurzame bron van energie die continue warmte kan genereren. Ideaal voor de verduurzaming in de glastuinbouwsector, maar ook als input voor warmtenetten.	Warmtenetten moeten voor een meerderheid in publieke handen zijn. We intensiveren de ontsluiting van duurzame warmtebronnen, zoals geothermie en aquathermie.	We werken toe naar compleet aardgasvrije wijken, zodat huizen worden verwarmd door elektriciteit, aardwarmte en warmte uit water als alternatieve verwarmingsbronnen.			We stoppen met warmtenetten aangesloten op de fossiele industrie, zoals raffinaderijen en afvalverbrandings-installaties	. De huidige inzet op warmtenet- projecten zetten we door.	We willen, waar dit op lange termijn rendabel is, de aanleg van lokale warmtenetten stimuleren	Steeds meer woonwijken worden aangesloten op een warmtenet. Omdat betaalbare energie een basisbehoefte is, moet de overheid invloed kunnen blijven uitoefenen op het aanbod en de tarieven. Warmtenetten moeten daarom overwegend in publieke handen zijn.
<i>overige</i>			Zonnepanelen komen op de lijst met verplichte energiebesparende maatregelen voor eigenaren van grote gebouwen.						
MOBILITEIT Vervoer en (goederen)transport									
<i>Betalen naar gebruik</i>	In de toekomst werken we toe naar een stelsel van betalen naar gebruik waaraan iedereen, ook bij gebruik van elektrisch vervoer, bijdraagt. We verhogen de belasting op de auto daarbij niet.	De belasting voor autorijden maken we eerlijker met ons voorstel voor rekeningrijden. Wat je betaalt hangt af van de hoeveelheid CO ₂ -uitstoot, het moment op de dag waarop je rijdt en de regio waar je bent. Gebieden waar mensen bijvoorbeeld afhankelijker zijn van een auto krijgen een korting.	We versnellen de invoering van betalen naar gebruik voor automobilisten, zodat de vervuiler gaat betalen. Het is eerlijker om een lager tarief te rekenen in regio's waar mensen afhankelijker zijn van de auto omdat het openbaar vervoer geen goed alternatief vormt. We differentiëren ook naar tijd.	Geen rekeningrijden.	Wie op het platteland woont heeft minder alternatieven voor de auto dan iemand in de stad. We zijn daarom tegenstander van rekeningrijden, juist ook op het platteland.	Autobezitters die weinig kilometers rijden gaan minder belasting betalen dan mensen die veel autokilometers maken. De nieuwe beprijzing gaat gepaard met strikte privacywaarborgen.	We introduceren voor de auto een kilometerprijs die gedifferentieerd is naar milieukeurmerken, tijd en plaats: op het platteland laag, op drukke momenten in de brede Randstad hoger.	We zijn tegen rekeningrijden, dit is in een dunbevolkt gebied oneerlijk.	Op het platteland is er voor de auto vaak geen alternatief om grote afstanden af te leggen. We zijn daarom tegen het voorstel voor een kilometerheffing.
<i>Emissievrije voertuigen</i>	We stimuleren de omslag naar elektrisch vervoer, bijvoorbeeld in de tweedehandsmarkt van elektrische auto's. We gaan fors aan de slag met de uitrol van het laadpalennetwerk.	D66 wil de automobilititeit verduurzamen en zo de uitstoot van CO ₂ , stikstof en fijnstof terugdringen. We blijven elektrische auto's stimuleren met subsidies en belastingvoordelen. Bij leasecontracten is voortaan een elektrische auto verplicht. We blijven investeren in laadpalen.	Met fiscale en andere maatregelen stimuleren we de omslag naar elektrisch rijden. Daarmee zorgen we ervoor dat in Nederland vanaf 2030 alleen nog elektrische voertuigen worden verkocht, inclusief brom- en snorfietsen, vooruitlopend op het Europese verbod op de verkoop van auto's met een verbrandingsmotor in 2035. De leasector gaat al in 2025 over op 100% elektrische auto's.	Geen verbod op de verkoop van brandstofauto's.	Door een onhandige belastingmaatregel verdwijnen tweedehands elektrische auto's nu naar het buitenland. Dit passen we aan, zodat die auto's ook voor Nederlandse particulieren betaalbaar zijn.	Het een-op-een vervangen van alle auto's in Nederland door elektrische voertuigen legt een te groot beslag op de wereldvoorraad van benodigde grondstoffen. Daarom zetten we in op het verminderen van het autobezit door te investeren in openbaar vervoer en het fiscaal aantrekkelijk maken van deelmobiliteit.	We maken serieus werk van de doelstelling om vanaf 2030 alleen zero-emissie personenvoertuigen in de showroom toe te staan. Brandstofauto's worden voor 2030 uitgefaseerd voor de zakelijke markt.	We ondersteunen de verdere uitrol van (laad)infra voor alternatieve brandstoffen zoals waterstof, e-fuels, duurzame kerosine, ammoniak, methanol en elektriciteit.	Elektrische auto's, die jarenlang fors fiscaal zijn gesubsidieerd, gaan meer bijdragen aan de belastingopbrengsten.

samengesteld door:									
									
Busvervoer	Wij willen als een speer gaan starten met de realisatie van snelle buslijnen	Het Bus Rapid Transit-systeem is een manier om met kwalitatief hoogwaardige bussen, hoogfrequent, snel en veel mensen te vervoeren. D66 wil om die reden experimenteren met het vrijmaken van een rijstrook voor deze vormen van vervoer richting de grote steden in de Randstad.	We stoppen de vershraling van het openbaar vervoer. Iedereen moet binnen 45 minuten met het OV bij een ziekenhuis, school en supermarkt kunnen zijn. (Her)introduceren nieuwe buslijnen, ook in kleine dorpen.		Er hoeft niet altijd een bus te rijden als er ook andere vormen van (deel)vervoer mogelijk zijn.	Er worden meer bussen ingezet om het openbaar-vervoersnetwerk uit te breiden tot een fijnmazig netwerk. Alle nieuw aan te schaffen bussen zijn 100% elektrisch, en vanaf 2030 zijn alle bussen 100% elektrisch. Op meerbaanswegen worden rijstroken veranderd in busbanen, zodat het openbaar vervoer zeker in de spits sneller en betrouwbaarder wordt dan de auto.	Provincies krijgen extra geld om bestaande buslijnen in stand te houden én waar dat nodig is juist meer bussen te laten rijden. Als een gewone lijnbus niet mogelijk is dan streven we naar goede alternatieven, zoals bijvoorbeeld de buurtbus.	We versterken de buslijnen voor de kernen en maken vervoer op afroep mogelijk.	Bij regionale trein- en busdiensten krijgen provincies de mogelijkheid om de exploitatie te gunnen aan een publiek OV-bedrijf; de winsten vloeien nu weg naar OV-bedrijven die in buitenlandse staatshanden zijn.
Treinvervoer	Om regio's beter te bedienen, willen wij dat er meer concurrentie op het spoor ontstaat (open toegang) waardoor het ov sneller en beter wordt. We gaan snel aan de slag met de volgende aanbesteding op het spoor. Ook onderzoeken we welke sprintertreinen we door de provincies kunnen laten rijden, zodat hier de dienstverlening wordt verbeterd.	D66 zal zich blijven inzetten voor de Lelylijn – die we doortrekken naar Bremen en Hamburg –, de Nedersaksenlijn, de Maaslijn, de Pampuslijn en het knooppunt Meppel-Zwolle. We houden tempo op het pakket met investeringen in onder andere het spoor tussen Leiden en Dordrecht en de Regio Express Arnhem-Doetinchem. Met een klimaatkijkticket kun je voor een vaste lage prijs met het openbaar vervoer reizen.	We versterken de regie op staatsbedrijven ProRail en NS. We gaan de Lelylijn aanleggen tussen Groningen en de Randstad en in internationaal verband als HSL naar Noord-Duitsland, Denemarken en Zweden. Nationaal breiden we de frequentie van bestaande lijnen uit en laten we deze waar dat kan aansluiten op vervoer in het buitenland. Voor iedereen komt er een Klimaatkijkticket, naar Duits voorbeeld. Voor een vast bedrag van € 49 per maand kan iedereen in de daluren onbeperkt reizen met alle vormen van het OV, ook in de spits als de capaciteit het toelaat. Het huidige aantal van 398 treinstations in Nederland breiden we fors uit door (her)opening van stations.	NS en ProRail samen in één groot Nederlands Spoorbedrijf. Voldoende treinen en zitplaatsen in de spits en betaalbaar en veilig Openbaar Vervoer.	Met de nieuwe generatie intercitytreinen (de 'wesp') kan de NS een grote eerste stap zetten naar een binnenlands hogesnelheidsnetwerk. Zo wordt het aantrekkelijker om in de stad te werken en elders te wonen.	Het openbaar vervoer wordt 50% goedkoper en de btw op tickets wordt afgeschaft. Voor mensen met een inkomen tot 150% van het sociaal minimum wordt het openbaar vervoer gratis. De treinreistijd tussen de Randstad en Noord- en Oost-Nederland wordt verkort. De Lelylijn en Nedersaksenlijn komen er zo snel mogelijk. Ook zorgen we voor een nieuwe snelle treinverbinding tussen Utrecht en Breda.	Het Openbaar Vervoer moet betaalbaar zijn. Daarom gaat de BTW voor het OV naar 0%	Internationale trein- en busverbindingen als alternatief voor korte afstandsvluchten krijgen een hogere prioriteit bij de besteding van de 'Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport' (MIRT) gelden.	Het hoofdrailnet blijft in handen van de Nederlandse Spoorwegen (NS). We zijn geen voorstander van een spitsheffing om reizen per trein in de spits te ontmoedigen; dit moet juist aantrekkelijk worden gemaakt. We verkennen de invoering van een ticket voor onbeperkt reizen door het hele land in de daluren voor een bedrag per maand, naar Duits voorbeeld. Met aanleg van de Lelylijn versterken we de bereikbaarheid en het vestigingsklimaat van het noorden.

samengesteld door:									
									
<i>omvang veestapel</i>		We stoppen zo snel mogelijk met de grootschalige bio-industrie.	We zetten in op een actief uitkoopbeleid. Als niet genoeg boeren op vrijwillige basis meedoen, zijn we ook bereid om boeren verplicht uit te kopen.		Inde landbouw kiezen we onder leiding van de sector en de provincies voor een gebiedsgerichte aanpak van innovatie, optimalisatie, agrarisch natuurbeheer, extensivering of in het uiterste geval verplaatsing, daarbij rekening houdend met het natuurlijk verloop in de sector.	De vee-industrie is een van de grootste uitstoters van broeikasgassen en dé oorzaak van de natuurcrisis. Met een krimp van minstens 75% van het aantal dieren in de vee-industrie pakken we al deze problemen tegelijkertijd aan.	De ChristenUnie streeft naar een meer extensieve landbouwsector, met uiteindelijk een kleinere veestapel en minder veevoer van ver, passend in de omgeving.	Innovatie wordt ingezet om te reduceren. Ruimte die ontstaat door vrijwillige bedrijfsbeëindiging wordt ingezet om voor andere agrarische ondernemers continuïteit te bieden.	We stoppen met de huidige aanpak en opkoop van piekbelasters die gebaseerd is op het neerslagmodel Aerius. Toekomstige opkoopprogramma's spitsen zich toe op concentratiegebieden, stoppers en verouderde bedrijven.
<i>maatregelen broeikasgassen</i>	We hanteren de doelstellingen over stikstofreductie in 2035 van de huidige Stikstofwet.	In 2030 moet de stikstofuitstoot gehalveerd zijn. Daarmee volgen we de lijn van het rapport 'Wat kan wel' van de commissie-Remkes.	We houden vast aan het doel om de stikstofuitstoot in 2030 te halveren.	Geen verplichte uitkoop; geen onteigening, de stikstofregels moeten worden geschrapt, op z'n minst versoepeld, zodat de boeren kunnen blijven boeren.	Het streefjaar voor stikstof blijft op 2035 staan en de onwerkbare kritische depositiewaarde wordt zowel in de stikstofwet als in de praktijk vervangen door een werkbaar en juridisch houdbaar alternatief, gebaseerd op de staat van instandhouding van natuur conform de Europese richtlijnen.	Het 'de-vervuiler-betaalt-principe' gaat ook voor de veehouderij gelden. Er komt een heffing op de uitstoot van stikstof en broeikasgas. Op die manier hoeft de belastingbetaler niet langer op te draaien voor vervuiling, en versterken we het concurrentievermogen van duurzame producenten.	De ChristenUnie wil boeren ruimte geven en tegelijkertijd de maatschappelijke kosten vertalen in prijzen. Daarom komt er een heffing op de uitstoot van broeikasgassen in de veehouderij, waarbij het onvermijdelijke deel van de uitstoot vrijgesteld wordt, en er komt een financiële beloning voor opslag van CO2 in de bodem.	De huidige Stikstofwet, moet van tafel en we richten ons met een brede blik op natuurbeleid, behoud van natuur en herstel van natuur waar dat nodig is	De uitstoot van stikstof moet significant zijn teruggedrongen in 2035. Daartoe vervangen wij de normen voor stikstofdepositie in de wet door reductiedoelen voor stikstofuitstoot, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen uitstoot van ammoniak (NH3) en stikstofoxiden (NOx). Deze uitstoot wordt gemeten en beperkt bij de bron.

verantwoording: In de tabel staan op blad 1 de negen grootste partijen (volgens de peilingen september 2023) op volgorde van lijstnummer zoals vastgesteld door de Kiesraad. Op blad 2 vindt u de andere partijen op volgorde van lijstnummer. Bij het maken van dit overzicht is zoveel als mogelijk gebruik gemaakt van de definitieve verkiezingsprogramma's, soms zijn verkorte omschrijvingen daarvan gebruikt. NVDE, november 2023. D66 op basis van concept-programma. Overige partijen op basis van definitief verkiezingsprogramma.